

РОЗВИТОК ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ НА ВОЛИНІ В 1930–1950-х РОКАХ

Войнаровский А. М.
Волинський національний університет імені Лесі Українки

Анотація. Розкриваються історичні питання зародження фізичної культури та спорту на західних землях (Польща 30-ті роки ХХ століття та УРСР 40–50 роки ХХ століття). Висвітлено систему проведення спортивних заходів у даному регіоні.

Ключові слова: спорт, освіта, волинські землі, спортивні товариства.

Аннотация. Войнаровский А. М. Развитие физической культуры и спорта на Волини в 1930–1950-х годах. Раскрываются исторические вопросы зарождения физической культуры и спорта на западных землях (Польша 30-е года ХХ столетия и УССР 40–50 года ХХ столетия). Показано систему спортивных мероприятий в данном регионе.

Ключевые слова: спорт, волинские земли, спортивные организации.

Abstract. Voynarovsky A. Development of physical culture and sport on Volyn in 1930–1950 years. The article deals with historical questions of origin of physical culture and sports in western lands (Poland 30s of the twentieth century and USSR 40-50 s of the twentieth century). The system of lead through of sporting measures is reflected in this region.

Key words: sport, education, Volyn region, sports association.

Актуальність. Історичні аспекти розвитку спорту на Волині були предметом дослідження вітчизняних науковців (А. Цьось, Е. Приступа, В. Завадський, М. Мороз, Ю. Ярошенко, М. Кричвалушій, В. Добринський). Аналіз літературних джерел показав, що, незважаючи на велику кількість інформації про розвиток фізичної культури та спорту на волинських землях, ще не повністю систематизовані, мало висвітлені дані, що стосуються розвитку прикладних видів спорту та розвитку громадських спортивних організацій.

Мета дослідження – історичний аналіз розвитку фізичної культури та спорту на землях волинського регіону в 1930–1950 роках ХХ століття.

Виклад основного матеріалу отриманих результатів досліджень. У процесі історичного розвитку на Волині створились певні регіональні

обряди та ігри, зі специфічним набором фізичних вправ та вмінь. Але у зв'язку зі складною політичною ситуацією в регіоні (окупація Польщею волинських земель) вони не мали ніякої підтримки. Також свідомо замовчувались історичні дані про розвиток і діяльність багатьох спортивних клубів та організацій, які діяли в межах нинішньої Волинської області і які проводили величезну просвітительську роботу серед молоді краю. До 1917 року Волинська губернія, яка налічувала 12 повітів, була однією з найвідсталіших у Росії. Про будь яку роботу серед молоді щодо пропаганди фізичної культури взагалі мова не велась. Неписьменність серед дітей доходила до 70 %.

Школи в основному були церковно-приходські (однокласні) [1]. Ні про який розвиток фізичної культури в них не велось. Ці школи також ніяким чином не сприяли розвитку та підтримці регіональних ігор, обрядів і т. д., рахувалось, що це прояв «язичництва», з яким нещадно боролась церква.

Максимум, чого навчались діти, це письму, хорошому співу та закону божому. Як правило, одна така школа була приблизно на 6–8 сіл. Знаходились вони вкрай у непридатних приміщеннях. Учителі отримували мізерну платню (40–80 руб. на рік) [2]. Практично, розвиток фізичної культури, як такий, у таких школах був неможливий.

Після захоплення частини західних земель Польщею в межах нинішньої Волинської області були створені Луцький, Ковельський, Володимир-Волинський повіти Люблінського воєводства. Хоча освіта за часів панської Польщі значно не покращилась, а по відношенню до українських шкіл була ворожою і агресивною, відбулися певні зрушення в кращу сторону в розвитку фізичної культури.

У цей час практично в усіх існуючих школах проводились уроки фізичної культури. У кінці кожного навчального року всі школи повинні були складати річний звіт про фізичний стан учнів. Також для підвищення рівня професійної підготовки вчителів фізичної культури проводились семінари та конференції, де розглядалися найболючіші питання методики навчання, організації певних видів змагань та школи інструкторів спорту.

Усі питання з розвитку фізичного виховання учнів знаходились під постійним контролем кураторіума Волинського шкільного округу, який контролював не тільки державні школи, але й існуючі приватні школи в Луцьку також [32].

Аналіз архівних документів показує, що в 1920–1930 роках на Волині існували спортивні клуби, членами яких були молоді люди різних національностей. В основному спортивні клуби були утворені в містах і містечках Волині, де, поправу сказати, було більше можливостей економічних, і мешканці в містах були більш прогресивними в питанні розвитку спорту.

Існували російські клуби в Луцьку та Рожищах, єврейські «Теміда», «Хароель», «Аматори» в Ковелі, «Кресовянка» – у Луцьку, «Газмонья», спілка скаутів у Рівному, Дубно та Луцьку, польські та чеські клуби: «Сокіл», «Стир» (Луцьк), «Горинь» (Кременець), «Гарт» (Здолбунів), «WKS» (Рівне). Також українські клуби були в Луцьку і Радзивилові.

Тяга молоді до фізичних вправ, занять спортом сприяла створенню військово-спортивних клубів у Луцьку, Рівному, Володимир-Волинську. Об'єднувалась молодь також у клуби – спортові з чітко визначеним спортивним нахилом (пілка-ножна – футбол, сітківка – волейбол, легка атлетика, стрільба). На основі професійних ознак і уподобань створюється поліцейський спортивний клуб, клуб об'єднання пожежних, спілка фізичних вихователів.

На заль, практично не приймали участі в спортивних змаганнях дівчата та жінки. А молоді хлопці мали змогу вступити до клубу тільки після 16 років.

Найсильнішим спортивним клубом Волинського воєводства в даний період був військовий спортивний клуб 17-го піхотного полку (WKS 17 п. п.), розквартирований в м. Ковель. Керівництво полку заохочувало своїх підлеглих до занять спортом, особливо футболом. Вони приймали участь у змаганнях класу «А» Люблінського округу. На Волині розігрувались «містечтва» (чемпіонати воєводства) і, якщо раніше в 20–30-ті роки чемпіонами ставали спортивні клуби з Рівненщини, то, починаючи з 1934 року, найсиль-

нішою футбольною командою Волині був Луцький «Поліцейський клуб спортові» (ПКС), заснований комісарами поліції Яном Берендом і Яном Плотницьким (поліцейська управа м. Луцьк). Чемпіоном цей клуб ставав ще тричі – у 1935, 1938 і в 1939 роках. У 1938 році, перемігши суперників з Бреста, Гродно та Вільно, клуб вийшов до фінальної частини по виходу до польської ліги (PSPH) [3].

Розгорнуло свою діяльність Волинське Українське об'єднання «Пласт», яке мало чудову історію та напружене працювання у фізичному вихованні молоді.

Серед молоді того часу найбільшою популярністю користувались такі види спорту, як копаний м'яч (футбол), легка атлетика, бокс, теніс, гімнастика, плавання. Крім того, спортивні клуби вели велику просвітительську роботу, за допомогою своїх виступів члени клубу пропагували любов до спорту, підтримували товариські зв'язки з іншими спортивними та громадськими організаціями західного регіону [4].

Спортивні змагання, які проводились у цей час, постійно закінчувались різноманітними забавами, танцями або концертом молоді. Незважаючи на утиски та переслідування, а інколи навіть арешти організаторів з боку польських чиновників, усі українські спортивні клуби та організації проіснували до 1939 року. Організація «Пласт», яка мала чітку структуру і воєнізований вишкіл молоді, проіснувала на Волині до 1942 року та частково увійшла до складу УПА (Українська Повстанська Армія).

Після приходу у вересні 1939 р. Червоної Армії в Західну Україну (Волинь) численні громадські, просвітницькі, культурні й спортивні організації були розформовані. На їх місце примусово насаджувались різні громадські та спортивні організації, що існували в східних районах України та СРСР.

До 1939 року в СРСР були створені спортивні товариства профспілки. Вони об'єднували членів, які входили в ті чи інші профспілки, колективи фізичної культури підприємств, організацій та навчальних закладів. Налічувалось 86 добровільних спортивних товариств.

4 грудня 1939 року Президія Верховної Ради СРСР прийняла Указ про утворення Волинської області, до складу якої увійшли шість повітів Волинського і Поліського воєводства, а саме: Володимир-Волинський, Горохівський, Камінь-Каширський, Ковельський, Луцький і Любомельський повіти. У січні 1940 року, після проведення адміністративної реформи, було поділено область на 30 районів, що призвело до створення в кожному районі певних адміністративних одиниць, у тому числі й районних спортивних комітетів, що стало певним поштовхом до подальшого розвитку спорту на Волині.

Уже в березні – серпні 1940 року в області були затверджені перші комітети Червоного Хреста РСР і ради ТСОАВІАХІМУ (Товариство сприяння обороні, авіаційному ті хімічному будівництву) [5].

Також до кінця 1940 року на Волині були створені і розпочали свою роботу ДСТ «Спартак», «Динамо», «Локомотив», «Більшовик», «Восход», «Здоров'я», працювало, але юридично було закріплене пізніше ДСТ (добровільне спортивне товариство) «Наука» і «Освіта» [6; 7].

Ураховуючи мілітаристські плани тодішнього керівництва СРСР, волинські партійні керівники

зосередили всі зусилля на зміцненні обороноздатності краю, вихованню в населення області мобілізаційної готовності до війни, яка вже стояла на кордоні СРСР. Вони керувались рішенням липневого Пленуму ЦК КПБ України 1939 року та 15 з'їзду Компартії України, в яких наголошувалось на необхідності всебічної активізації оборонно-масової роботи серед населення, покращення військово-спортивних справ [8].

Вже до кінця 1940 року на підприємствах і установах Волині до військово-спортивних і санітарно-оборонних гуртків та секцій було залучено понад 10 тисяч робітників, з яких 8 тисяч успішно здали норми на значок ГПО (Готовий до праці та оборони) та значок «Готовий до ППХО» (протиповітряна хімічна оборона) [9; 10].

Керуючись вказівками свого керівництва, яке марило думками, щоб уся країна була перетворена на один великий військово-спортивний табір, місцеве керівництво зробило ставку на спортивні секції з військовим ухилом. Примушували молодь поголовно вчитись володіти зброєю, було створено на території області 559 гранатометних, кулеметних, стрілецьких гуртків та секцій, де вивчали кулемет, гвинтівку, радіозв'язок, вчилися стріляти та здавали спортивні нормативи на оборонні значки [11].

Повсюди відкривались стрілецькі тири, де проходили змагання зі стрільби, стоячи, лежачи та з коліна (Ковель, Луцьк, Володимир-Волинський, Дубно, Сарни) [12]. Молодь також об'єднували в спортивні секції, які навчали топографії і орієнтуванню на місцевості.

Комсомольці Ковельського депо провели 9 воєнізованих походів (600 учасників) [13]. Їх підтримали залізничники Луцька, Ківерець, Сарни, Володимир-Волинська, Здолбунова.

Активну участь узяли волиняни у Всесоюзному лижному кросі, присвяченому 23-й річниці Червоної Армії. Зокрема, у ньому прийняли участь більше 6 тисяч лижників, з яких понад 2 тисячі здали норми на значок ГПО, а 164 одержали звання громадських інструкторів з лиж [14].

Усі ці змагання, кроси, гуртки існували на тлі постійного психологічного тиску на молодь за допомогою економічних та репресивних можливостей влади. Природно, це викликало супротив і незадоволення певних кіл жителів Волині. Але що можна було зробити проти машини з її величезним досвідом боротьби проти свого власного народу. НКВС арештовувало навіть неповнолітніх. Так, у с. Воронів у 1940 році були заарештовані 14–15-річні Г. Стусь, П. Степанюк, В. Личко, В. Грищовник, П. Можара тільки за те, що вони організували товариство «Гніздо» (щось подібне до «тимурівської команди»). Ці юнаки займались туристичними походами, подорожували лісами, відтворювали битви запорізьких козаків проти турків та польських панів і т. д. Від політики вони були дуже далекі, але нова влада заарештувала їх, як організовану групу, яка мала на меті чинити збройний опір діючому керівництву області [15].

У період 1939–1941 рр. місцевим органам влади було не до спорту. Радянська тоталітарна система за цей період не побудувала жодного стадіону чи спортивного залу. Але за короткий час у області було відкрито три нові в'язниці [16].

Локальним успіхом радянської влади того періоду можна рахувати те, що вони відразу взяли за

реорганізацію освіти, і на кінець 1939 року – початок 1940 року у Волинській області було 865 шкіл I ступеня, 184 школи II ступеня, 127 школи III ступеня, 15 гімназій та ліцеїв, де навчалось 175045 учнів [29].

Були створені педагогічні школи (училища) у Луцьку, Володимир-Волинську та Камінь-Каширську. Великим кроком уперед у розвитку фізичної культури стало створення школи, яка готувала вчителів фізичної культури.

Був створений перший на Волині вищий навчальний заклад – Луцький учительський інститут [17]. Школярі і студенти мали величезне бажання не тільки вчитись, але й розвиватись як духовно, так і фізично. Усі ці помисли молоді перекреслила війна 1941–1945 рр.

Через чотири роки, наприкінці 1944 року, Волинь була повністю звільнена від німецьких завоювальників. В Європі ще йшла війна, тому в першу чергу відбудовувались колгоспи та підприємства Волині, паралельно відновлювали роботу карально-репресивні органи, такі як: суд, прокуратура, НКВС, а також райкоми партії та органи освіти. Було відновлено або створено по новому райспорткомітети і виконавчі органи ДСТ. Так, на підставі наказу Народного комісаріату внутрішніх справ УРСР № 89 від 27 травня 1944 року в області розпочала свою діяльність Обласна рада «Динамо». Трохи раніше розпочало свою роботу ДСТ «Спартак», яке в цей час нараховувало всього п'ять дрібних колективів фізичної культури промислової кооперації, в яких працювало всього 80 чоловік. Вони здебільшого вели роботу серед школярів та молоді (дорослі були на фронтах), або серед працівників воєнізованих органів влади, які не підлягали мобілізації (НКВС, прокуратура, залізничники, медики). Тому товариства «Динамо», «Локомотив» мали в цей період величезну фору перед іншими спортивними товариствами. Єдиний уцілілий стадіон у м. Луцьку теж належав товариству «Динамо», на ньому й розіграли влітку 1945 року Кубок Волинської області з футболу.

Першим володарем кубка стало Луцьке «Динамо», відомча команда, яка встановила «вічний» рекорд, перемігши в Кубку Волині сім разів підряд. Перший офіційний матч у чемпіонаті України волинські футболісти провели 3 травня 1946 року. Луцьке «Динамо» приймало Станіславський (Івано-Франківськ) «Спартак» і перемогло з рахунком 1:0 [18].

З 1946 року розпочинається літопис офіційних чемпіонатів Волині по футболу. Луцьке «Динамо» стає переможцем у 1946, 1947 і 1948 рр. Пізніше команда стає напівпрофесійною і виступає тільки в першості України і в Кубку області (дублем). Усі ці успіхи легко можна було пояснити тим, що працівники НКВС користувались певними пільгами, отримували хороші зарплати, продовольчі пайки, мали час для занять спортом, були забезпечені формою, транспортом та інвентарем.

Також певні пільги отримували й діючі працівники спортивних установ. Згідно з Наказом НКТ СРСР № 48 від 07.10.1944 року передбачалося за особливим списком № 2 отримання талонів на їжу та додатково 200 г хліба на обід. Правда таких працівників у Волинській області налічувалось 42 одиниці й жоден з них не мав вищої фізкультурної освіти.

У цей же час в окремих районах Волині спорткомітетам не вистачало самого необхідного. Так, в Берестечківському районі, для проведення змагань з

футболу серед школярів, було всього два футбольні м'ячі, які доводилось передавати з села в село, щоб хоча б якось провести футбольні змагання. А 5 м'ячів та 12 сіток для занять волейболом у сільських колективах прийшлося ділити Постановою Облвиконкому.

Основними центрами всього масового фізкультурного руху Волині були школи. І вже в 1945 році в м. Луцьку відкривається Перша юнацька спортивна школа. Працювали відділення легкої атлетики, гімнастики, акробатики, волейболу, баскетболу та футболу – ті секції, які не потребували дорогого спортивного інвентаря чи спеціальних спортивних залів [19].

2–15 серпня 1945 року була проведена Перша обласна спартакіада Волинської області, в якій узяли участь команди 3 міст і 12 районів (усього 480 спортсменів). З 1946 р. у області починають проводитись спартакіади міст, районів, області серед школярів. Відразу спартакіада школярів включає в себе практично всі існуючі дисципліни легкої атлетики: біг на 100, 200, 400, 800, 1500, 5000, 10000 метрів, метання диска, спису, штовхання ядра, стрибки в довжину та висоту. Проводяться старты з естафетного бігу (шведська естафета 400+300+200+100 метрів), десятибір'я – чоловіки і п'ятибір'я – жінки [20].

У комплексний залік змагань були включені також гімнастика, акробатика, плавання, стрільба з малокаліберної гвинтівки, велосипедний спорт. Усі міські та районні команди були поділені на дві групи, переможці нагороджувались грамотами обласного відділу освіти. А спортсмени, які встановили рекорд області, ще й нагороджувались грамотою Обкому ЛКСМУ та цінним подарунком. За результатами учнівської спартакіади формувалась збірна команда Волині для участі в республіканських змаганнях [21].

З травня 1946 року в Луцьку проводиться щорічна естафета на приз обласної газети «Радянська Волинь» (Волинь) серед команд спортивних товариств та низових фізкультурних колективів, яка має велику популярність і в наш час.

Партійні органи Волині не могли стояти осторонь такого масового явища, як фізична культура та спорт. Тому на всіх рівнях від сільських комсомольських зборів до звітів на бюро Обкому ВКП(б)У піднімалось питання розвитку фізичної культури та спорту. Спорт був уведений окремою графою в підсумки соціалістичного змагання області. Ураховувалось виконання підготовки значкистів БГПО, ГПО та спортсменів-розрядників. Рахувалась не тільки кількість, але й процентне відношення до загальної кількості молоді району, членів спортивних товариств, трудових колективів. Переможці в змаганнях у підготовці спортсменів нагороджувались перехідним Червоним прапором Обкому ВКП(б)У [22].

Тільки за 1945 рік бюро Обкому КП(б)У і Облвиконкомом було прийнято 7 постанов про заходи щодо покращення і розвитку масової фізичної культури та спорту [33]. Більше того, окремим рішенням було зобов'язано місцеву промисловість у терміновому порядку виготовити 3000 пар лиж та 4500 лижних палок і кріплень.

Одним з важливих пропагандистських заходів із залучення молоді до занять фізичною культурою було те, що обласний комітет створив агітбригади, які роз'їжджали по селах і колгоспах, виступали в МТС (машино-тракторні станції), клубах, на молотильних

токах з виступами, лекціями на спортивну тематику, зокрема про «міжнародні олімпійські ігри», «фізичне виховання трудящих як невід'ємну частину комуністичного виховання». На багатьох заводах було організовано лекторій «Комплекс ГПО – основа радянської системи фізичного виховання», «Вплив фізичних вправ на розвиток організму людини» [23].

Наказом Міністерства охорони здоров'я СРСР та Всесоюзного Комітету в справах фізичної культури та спорту при Раді Міністрів Союзу СРСР № 752/719 від 7 грудня 1946 року вводиться обов'язковий медичний контроль за здоров'ям людей, які займаються фізичною культурою та спортом [31].

У клубах Волинської області демонстрували спортивну кінострічку «Спорт на Україні». Усі змагання приурочувались до якоїсь визначної дати в житті партії, комсомолу, держави СРСР. Так, в агітаційних походах на честь Перемоги одночасно прийняли участь 467 чоловік, а в 106 спортивних змаганнях, які проводили в цей день по Волині прийняло участь 11748 спортсменів [34].

Тих, хто не виконував план заходів з розвитку фізичної культури, гостро критикували в обласній пресі, що тягнуло за собою певні організаційні виводи. Перед відкриттям літнього сезону, а він обов'язково проходив на стадіонах з виступами районного керівництва з широким висвітленням у пресі і т. д., обласний відділ фізичної культури та спорту проводив тижневий семінар з працівниками районних спортивних організацій. Представники (керівник та капітан) футбольних команд також проходили триденні курси підготовки до нового футбольного сезону, де вивчали зміни до правил змагань, тактику і техніку футболу.

У доповідній записці голови Обласного комітету з фізичної культури та спорту В. Артеменка до бюро Обкому КП(б)У прямо говориться, що в нашу область за рішенням Республіканського комітету по фізичній культурі і спорту при РНК УРСР і ЦК ЛКСМУ було направлено 10 відповідальних працівників на підсилення кадрів, але з них: двоє самовільно втекло, а трьох прийшлося звільнити за розвал роботи. Замість того, щоб забезпечити область спортінвентарем для боротьби, боксу, фехтування, гімнастики прислали всього 300 брошур-програм з військово-лижної підготовки [35].

У перші повоєнні роки молодь хотіла займатись різними видами спорту, навіть такими екзотичними, як перегони на автомобілях (ЗІЛ-150, ГАЗ-93, ГАЗ-51, ЗІЛ-5), мотоциклах (250–500 см³) і кінних перегонах. В окремих районах у кінних змаганнях приймало участь 140–150 вершників (!) [24]. Одночасно виступало 150 городників, 200 гирьовиків. Уже в 1949 році перед Комсомолом Волині було поставлено завдання охопити спортом 100 тисяч чоловік, та підготувати 1700 спортсменів-розрядників. Постійний контроль з боку владних структур області розвитку спорту давав відчутні результати.

Уже в 1948 році були перші переможці на республіканських спортивних змаганнях школярів – це Ю. Лісинський – у бігу 200 м (пізніше він був першим завідуючим кафедри фізичної культури та спорту Луцького педагогічного інституту), В. Сидоров – у штовханні ядра, Т. Дричик – у метанні диска. Трохи пізніше Л. Новроцька перемогла в чемпіонаті України в штовханні ядра, установив рекорд України, та метанні спи-

са. Вони всі були включені до складу збірної України для виступів на першості СРСР [25; 26].

Радували своїми успіхами волейболісти Луцького «Спартака», які в упертій боротьбі, перемігши команди «Машинобудівник» (Бердичів), «Наука» (Миколаїв), «Іскра» (Суми), зайняли 1 місце в зональних змаганнях з волейболу по 2-й групі й завоювали право виступати у вищій групі Першості України (В. Пестрик, О. Бельков, П. Кузнецов, Ю. Стрекопитов, В. Максимюк, Д. Капітанов, В. Соколов, С. Коган).

Команда сільських штангістів Волині, на чолі з першим майстром спорту у штанзі 1951 року, Чемпіоном Радянського Союзу серед сільських спортсменів А. Хвесиком стала чемпіоном УРСР 1953 р. У командних змаганнях з класичного триборства виступали О. Сальник, О. Корх, А. Ковальчук, М. Ключик, І. Ільчук, П. Тимошук [27].

Про серйозність намірів щодо розвитку спорту на Волині говорить і той факт, що в 1950 р. у м. Володимир-Волинський було відкрито педагогічне училище фізичного виховання, яке готувало вчителів фізичної культури для 5–7 класів середніх шкіл області, і відразу на республіканських змаганнях серед педагогічних училищ зайняло призові місця. Серед студентів училища виділялись його чемпіони та рекордсмени – О. Кришук, В. Друга, А. Щербаків, О. Шудра, В. Добринюк, С. Князюк. Відновлені в 1947–1948 роках традиційні студентські спартакіади дозволили вже в 1951 році провести Першу Всесоюзну Студентську Спартакіаду з легкої атлетики, гімнастики, плавання, баскетболу. У змаганнях у другій групі перемогла команда Міністерства освіти України [32].

У 1950 році, виконуючи рішення ЦК КПБУ та Ради Міністрів України щодо розвитку масової фізичної культури серед сільської молоді на Волині, було створено ДСТ «Колгоспник». Як завжди спрацювали командно-партійні методи і вже за перший місяць існування в нього влилось понад 11 тисяч юнаків та дівчат, було створено 141 низовий фізкультурний колектив, крім того в товариство вступило, як юридичні особи, 500 колгоспів Волині. «Колгоспник» відразу став наймасовішою спортивною організацією області [28; 29].

Міністерство охорони здоров'я УРСР було зобов'язане протягом 1950–1955 рр. створити при сільських лікарнях кабінети лікувальної фізкультури та лікарського контролю для обслуговування сільських фізкультурників, в областях провести семінари перепідготовки сільських лікарів з питань лікарського контролю і лікувальної фізкультури, підготувати спеціальну літературу, брошури, плакати, які популяризують гігієнічну гімнастику та фізичну культуру. Широко висвітлювали всі ці заходи в пресі та на радіо, що й дало такий величезний ефект у розвитку спорту на

селі [30].

Можна відмітити, що в цей період (1947–1954 рр.) в області практично відбувається «бум» по всіх видах спорту. В окремих змаганнях (спартакіада області серед школярів) з легкої атлетики, волейболу, футболу одночасно приймають участь 1300–1500 учасників, або 60–70 спортивних команд.

На Волині проводилась велика кількість змагань з плавання, стрибків з вишки та водному полу. За відсутності належних спортивних споруд, спортивного інвентаря, критих басейнів змагання проводилися на відкритих водоймах.

У 1952 році рішенням Виконавчого комітету Обласної Ради депутатів і трудящих Волинської області за № 305 від 05 березня 1952 року було зобов'язано всі 30 районних комітетів створити футбольні команди (Луцьк – 10 команд, Володимир-Волинський – 15 команд, Ковель – 8 команд і т. д.).

На превеликий жаль, у наш час на таку масовість ми не можемо навіть і розраховувати. Декілька разів не проводився Кубок Волині з футболу, оскільки не було бажаючих команд стартувати в самому найстарішому змаганні з футболу на Волині. Деякі види легкої атлетики в наш час узагалі не культивуються в області, але як на дріжджах створюються комерційні секції, клуби карате, кунг-фу, кікбоксу, аеробіки, пілатесу, ушу, капоєри й т. д.

Висновки:

1. На Волинській землі (у межах нинішньої Волинської області) в навчальних закладах Російської імперії фізична культура, як окрема дисципліна не культивувалась.

2. З приходом панської Польщі (1921 р.) розпочинається системний розвиток фізичної культури та спорту на Волині. Весь спорт у цей період розвивається як клубна система, засновниками спортивних клубів були, як державні структури, так і приватні особи.

3. У довоєнний період 1939–1941 рр. спорт на Волині мав чітко виражений мілітаристський напрямок (стрільба, плавання, військові походи і т. д.).

4. З приходом Червоної Армії в 1939 році всі спортивні громадські організації та спортивні клуби були ліквідовані. Замість них радянська система на західних землях почала розвивати фізичну культуру за зразком східних областей України, через утворення Добровільних спортивних товариств.

5. У післявоєнний період з 1944 року на Волині фізична культура та спорт були внесені до гуманітарної програми розвитку регіону. Була вибудована чітка вертикальна структура розвитку фізичної культури у Волинській області.

Література:

1. Житомирський обласний державний архів, ф. 147, с. 399.
2. Житомирський обласний державний архів, ф. 147, с. 381.
3. Кравчук З. П. Книга рекордів Волині / Кравчук З. П. – Луцьк : Ерудит, 2005. – С. 268.
4. Цьось А. В. Традиції фізичного виховання на Волині / Цьось А. В. // Матеріали 1 республіканської конференції. – Луцьк : Настир'я, 1994. – С. 270.
5. ЦПШМЛ при ЦККПРС, ф. 17, оп. 22, спр. 2956, с. 122.
6. ДАВО, ф. П-1, спр. 123, с. 79–81.
7. ДАВО, ф. П-1, спр. 123, с. 84–86.
8. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів. – Київ : Політвидав України. – Т. 1. – С. 947.

9. Ковельський залізнодорожник : [газета]. – 1940. – 13.
10. ВОДА, ф. Р-4, оп. 1, спр. 82, с. 2, 138.
11. ВОДА, ф. Р-4, оп. 1, спр. 115, с. 70.
12. Молодий Більшовик Газета : [газета]. – 1941. – 01–06.
13. Ковельський залізнодорожник : [газета]. – 1940. – 17–09, 13, 17–10.
14. ВОДА, ф. Р-4, оп. 1, спр. 122, с. 1–2.
15. Кучерепа М. Волинь 1939–1941 рр. / М. Кучерепа, В. Висін. – Луцьк, 2006. – С. 119.
16. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні : [кн. 2] / Білас І. – Київ. – С. 119–120, 123.
17. Радянська Волинь : [газета]. – 5.04.1940 р.
18. Кравчук П. Книга рекордів Волині / Кравчук П. – Луцьк : Ерудит, 2005. – С. 272.
19. Радянська Волинь : [газета]. – 20.07.1952 р.
20. Радянська Волинь : [газета]. – 17.07.1951 р.
21. Радянська Волинь : [газета]. – 16.08.1952 р.
22. Радянська Волинь : [газета]. – 04.07.1949 р.
23. Радянська Волинь : [газета]. – 09.08.1948 р.
24. Радянська Волинь : [газета]. – 22.07.1951 р.
25. Радянська Волинь : [газета]. – 25.09.1953 р.
26. Радянська Волинь : [газета]. – 13.10.1950 р.
27. Кричвалушій М. Минуле і сучасне Волині : [тези доповідей Волинської регіональної конференції 26–28 вересня 1985 р.] // М. Кричвалушій, Т. Ройко // Розвиток фізичної культури і спорту на Волині в 50-х роках. – С. 57–61.
28. Радянська Волинь : [газета]. – 1950. – 10–11.
29. Приказ Министерства Здравоохранения Союза СССР и Всесоюзного комитета по делам физической культуры и спорта при Совете Министров Союза СССР (от 07.12.1946 г. № 752/719). – М., 1946. – С. 16.
30. ВОДА, ф. 70, оп. 1, ст. 147 (1918–1939 рр.).
31. ВОДА, ф. 380, оп. 1, с. 9. – «Решение бюро Обкома КП(б)У и Облисполкома» от 20.12.1944 р., № 5/52 от 10.03.1944 р., № 43/17 от 15.05.1945 р., № 239 от 19.05.1945 р., № 5 от 11.06.1945 р., № 53 от 20.11.1945 р.
32. ВОДА, ф. 380, оп. 2, спр. 30, ст. 73.
33. ВОДА, ф. 380, оп. 3, спр. 30.